

ŻYWA WODA

Wstęp. Eksplikacja: Nazwy. Kolekcje. Opozycje. Cechy. Związek z liczbą „trzy”. Zachowania. Pozytywne działania. Żywa woda jako skarb pilnowany przez zwierzęta i siły demoniczne. Zdobywanie żywej wody. Sposoby wykorzystania. Lokalizacja. Żywa woda miejscem przebywania zaklętych istot. Czas czerpania. Ekwiwalencja. Symbolika.

Dokumentacja: Bajki, baśnie. **Bibliografia.**

Woda podtrzymująca i w magiczny sposób przywracająca życie – najczęściej nazywana *żywą wodą* – jest skarbem pilnowanym przez budzące grozę istoty i demony. Miejsce jej ukrycia znają tylko istoty boskie, święci, niezwykli ludzie i mądre zwierzęta. Znajduje się daleko, najczęściej na szczycie góry, w jej wnętrzu albo w podziemiach. Droga do niej jest pełna niebezpieczeństw i prób. Magiczną wodę zdobywają tylko ludzie o niezwykłej odwadze i szlachetności; otrzymują ją niewinni, skrzywdzeni ludzie. Zdobywanie *żywej wody* kojarzone jest z aktem małżeńskim i poczęciem nowego życia. W bajkach ludowych *żywa woda* jest samym życiem – zawiera w sobie życie. *Woda żywa, woda żywota, woda odmładzająca, źródła/źródła młodości, woda gojąca* itd. są to – utrwalone w wielu kulturach – formuły mityczne, u podstaw których leży przekonanie, że woda zawiera życie, krzepkość i nieśmiertelność. Woda taka dostępna jest tylko dla wybranych i tylko w określonym czasie. Znajduje się w krainach, do których trudno się dostać i które są we władaniu demonów lub bóstw.

U starożytnych Egipcjan woda pozostawała w bezpośrednim związku z ideą ponownego ożywienia, a wychodząc z samego Ozyrysa, była w stanie „wyprowadzić wszystko ze śmiertelnego odrętwienia”. Babilońska bogini Ishtar musiała zstąpić do królestwa zmarłych, aby uzyskać wodę życia Lur Stow 270.

Związek wody jednocześnie z życiem i śmiercią odzwierciedlony też został w rozróżnieniu *żywej i martwej wody* Kemp SInd 456. W mitologii indyjskiej odpowiednikiem *wody życia* była *soma* – napój bogów dający nieśmiertelność i siłę El Trak 190, Kemp SInd 386, w mitologii irańskiej – napój *haoma* (por. epitet *haomy* – *duraosa* ‘odwracająca śmierć’) El Trak 190, Kemp SInd 167.

W mitologii greckiej *żywej wodzie* odpowiadała *ambrozja* – napój bądź jadło bogów, gwarantujące im nieśmiertelność i wieczną młodość; bogowie tylko wyjątkowo dzielili się nią z ludźmi Kemp SInd 25. Boskim napojem nieśmiertelności przeciwstawianym *ambrozji* był *nektar*, który zapewne pierwotnie stanowił odpowiednik *martwej wody* (tj. środka służącego do zapobiegania rozkładowi ciała zmarłego) i dopełniał działanie ambrozji. Nazwa *nektar* pochodzi z ie. *nek’- ‘śmierć’ i znaczy dosłownie ‘(napój) zwyciężający śmierć’ Kemp SInd 302.

W tradycji judeochrześcijańskiej woda jest źródłem i esencją życia Duf STB 1058. Woda wytryskująca w wizji Ezechiela 47,1–12 spod prawej ściany świątyni symbolizuje ożywczą moc Boga Duf STB 1061. Dla chrześcijanina Bóg, Chrystus jest *źródłem wody żywej* Jer 2,13; 17,13, *źródłem życia* Ps 36,10 oraz *źródłem wody wytryskującej ku życiu wiecznemu* J 4,14. W Apokalipsie św. Jana Ap 22,1–2 Jezus jako Baranek siedzi na tronie przy Bogu, u źródła rzeki *wody życia*, płynącej przez środek Niebiańskiego Miasta, w pobliżu drzewa życia. *Woda życia* znajduje się też w raju, →rzeka.

W europejskich i orientalnych bajkach motyw *wody życia* – której magicznej sile przypisywano możliwość obdarzania wieczną młodością, wzniesienia gasnącego życia, leczenia chorych i kalek oraz ożywiania zmarłych – krzyżuje się z pokrewnymi wyobrażeniami *drzewa życia* i *jabłka życia* Lecouteux 1995/838. W wielu opowieściach woda życia jest używana przez orła, kruka, wronę lub węża. Znajduje się ona w krainie ciemności lub na wyspie szczęśliwości; podróż bohatera w te rejony odpowiada wędrówce „na tamten świat” Lecouteux 1995/839. Motyw *wody życia* należy do najbardziej rozprzestrzenionych tematów literatury popularnej Lecouteux 1995/838, Krz PBL nr 301, 550, 551, 707.

W słowiańskich baśniach i podaniach – tak jak i w tradycji innych narodów – strażnikami *żywej wody*, poszukiwanej przez ludzi pozbawionych ongiś możliwości wiecznego odradzania się, są smoki, węże i demony, którym przypisywano zdolność pochłaniania i zamykania w sobie życiodajnej wody; wyzwala ją dopiero interwencja istoty piorunowładnej Tom Drz 31–32, 50, 108, 145. Pomocnikami człowieka, który zdobywa *żywą wodę*, są tajemnicze istoty, starcy, mądre zwierzęta lub duchy Krzyżanowski 1977/657. Bajkowe motywy *żywej i martwej wody* oparte są na dwoistej ocenie wody jako uzdrawiającego lub śmiertelnościowego żywiołu Slav Mif 98, Slav Tol 1/388.

* * *

= Najsilniej utrwaloną – i najogólniejszą – nazwą wody w magiczny sposób przywracającej życie jest w tradycji ludowej (i nie tylko tej) *żywa woda* 1, 2, 4b, 5–7, inaczej nazywana *żywą-martwą* 5a (zestawienie antonimów oddaje przeciwstawne jej działanie), *żyjącą* 4a, 5b, *ożywiającą* 1, 5d; *Ż.W.* to także: *woda gojąca* 4a, 5b, *zagajająca* 5d, *zrastająca* 4b, 6; *woda zdrowia* 9; *młoda woda* 11, *woda, co odmładza starych ludzi* 12; *mocna* 4, 10, *woda mocy*, *woda siły* 10d; czasem nie określana przymiotnikiem, lecz charakteryzowana opisowo poprzez jej działanie, np. 8, 13, 14.

W języku polskim wyrażenie *woda żywa* oznaczało dawniej ‘wodę bieżącą (rzeczną, jeziorną, źródlaną)’ SJP Dor, ‘nie stojącą, lecz w ruchu niby żywym będącą, nieustannie ciekącą’ Lin SJP, Karl SJP, por. *Wody żywe, wody płynące, które się widomnie z miejsca na miejsce przesuwają; Woda stojąca jest jakoby bez duszy, gdy się bowiem*

rusza ustawicznie i z miejsca na miejsce płynie, w ten czas jest żywa woda Lin SJP. W bajkach wyrażenie *żywa woda* oznacza wodę mającą właściwości ożywiania zmarłych Karl SJP, SJP Dor.

✦ Ż.W. tworzy kolekcje: (a) z przedmiotami magicznymi podtrzymującymi życie: z *chlebem* (którego nigdy nie ubywa) i *szablą/mieczem* (które odstraszały złoczyńców nastających na czyjeś życie) Lor Pom 552-555, z *maściami* (gojącymi rany i przywracającymi życie) 6; (b) z przedmiotami przynoszącymi szczęście: z *gadającym/spiewającym ptakiem* i *spiewającym/grającym/złotym drzewem* 2. *Mocna woda* i *róża*, które powodują, że człowiek jak powąchał, to strasznie zmocniał 10b tworzą kolekcję na zasadzie potęgowania takiego samego działania.

↔ Ż.W. przeciwstawiana jest *martwej wodzie* 5a, podob. 4a, oraz *zwykłej wodzie*, nie mającej mocy nadzwyczajnego działania Lor Pom 552-555, *zwyyczajnej wodzie* 11a. Ż.W. wchodzi w opozycję z *kamieniem* na zasadzie życie : śmierć, co szczególnie eksponują bajki o zamianie żywej istoty w kamień, np. 1, 2, 3, 4. Na zasadzie przeciwstawnego działania oparte są opozycje: *żywa i jadowita woda* 4b, *żywa i szkodliwa woda* 1, *mocna woda / woda mocy* i *słaba woda / woda niemocy* 10 oraz *młoda woda* i *stara* 11a. Przeciwności te wzmacniane są niekiedy opozycyjnością lokalizacji, np. *kamień z mocną wodą* jest po *prawej* stronie, *ze słabą* – po *lewej* 10a, woda odmładzająca – *w złotym dzbanku*, woda oszpecająca – *w srebrnym* 12.

○ Ż.W. jest *złota/zółta* 2. Woda, która w nadzwyczajny sposób leczy, uważana jest za *cudowną wodę* 9, bywa nazywana *wodą święconą* 2. *Pałca woda* jest bardzo *gorąca* 4b, *jadowita woda* jest *głęboka* 4b.

♣ Ż.W. kojarzona jest z liczbą *trzy*, która w kręgu kultury indoeuropejskiej ma znaczenie sakralne, nadto określa troisty model świata Indoeuropejczyków, por. GamIv Ind 851-852, For Sym 43. I tak: Ż.W. jest w *trzech studzienkach* i są tam jej trzy rodzaje 4, jest ona w *trzecim pokoju* 4b, *trzy smoki/panny* są przy niej / pilnują jej 4b, 6, 10, *trzy staruszki* wskazują drogę do niej 1, dostęp do niej utrudniają *trzy „linie”* przeszkód, np. 11a, *trzech braci / trzy siostry* 9 / *troje rodzeństwa* 2a próbuje(a) ją zdobyć, bohater *trzy razy pije mocną wodę* 4b, *trzy razy walczy ze smokiem/smokami*, wykorzystując przy tym Ż.W. 10b.

Wystarczają małe porcje Ż.W., by skutecznie działała: *kropelka / parę kropel żyjącej wody* ożywia człowieka 1, 2, 5b, podob. 3, 4; niewielka ilość (krople) *gojącej/zrastającej wody* 4b sprawia(ją) że, pocięte ciało *odrasta/przyrasta*, że *wyrastają oczy* 5, 8; *szklanka/butelka / cztery butelki / wiadro wody mocy* daje człowiekowi niezwykłą siłę 4a, 10b, *dzbanek młodej wody* odmładza starca 12; tylko tyle wody, ile mieści się w *trzewiczku*, odczarowuje kawalera 13.

Postaci bajkowe (ludzie i zwierzęta) wlewają – i niekiedy przechowują – Ż.W. *we fiaskach/flaszczkach* 4, 5, 11, *buteleczce/butli/butelkach* 1, 2, 3, *dzbanku* 12, *kubku* Nec Kasz 109, *szklance* 1.

■ Ż.W. (podobnie jak →woda źródłana) *bryzga do góry*, stąd jej nazwa – *bryzgająca* 2; jedna jej kropla „rośnie” tak, że napełnia naczynie 2. Woda, która *rozpłynęła się* z rozbitego naczynia, traci swą magiczną moc 5a.

Określenia: *żywa/żyjąca woda*, *martwa woda*, *mocna woda*, *młoda woda* sugerują postrzeganie jej jako żywej istoty: ‘ta, która żyje’ lub ‘jest martwa’, ‘jest mocna’,

‘jest młoda’, a nie tylko jako: ‘ta, która sprawia, że ktoś staje się żywy, martwy, mocny, młody’.

□ Ż.W. ma pozytywne działanie dla człowieka. *Żywa/żyjąca/ożywiająca woda wskrzesza, ożywia* zmarłych 1, 5a–d, przywraca ludzką postać człowiekowi zamienionemu w kamień 2, 3, 4a lub inną istotę 13, 14; powoduje, że *przyrasta* odcięty kawałek ciała, np. *głowa* 5, *narasta mięso* ‘ciało’ np. *na nogach* 4b. Ż.W. *leczy* 6, dzięki niej niewidomy odzyskuje wzrok 5b; wskrzeszony przez nią człowiek staje się *ładniejszy jak przód* 5a. *Martwa woda* zatrzymuje rozkład ciała i wspomaga działanie *żywej wody* 5a, podob. 6. *Zrastająca/gojąca woda wskrzesza*, powoduje że, *ciało w kawałki porąbane, poranione zrasta się* 4b, 5c, *goi* 6, odcięty/oderwany kawałek ciała przyrasta, np. *głowa, udo* 4b, 5d; przywraca wzrok 4b; woda wskazana przez *aniola/staruszkę* sprawia, że okaleczonemu człowiekowi odrastają *ręce/oczy* 8. *Woda zdrowia* 9 / *uzdrowiająca* 4a / *woda ze studni zdrowia* Nec Kasz 109 *uzdrowia* chorych, zwłaszcza niewidomych 4b.

Mocna woda / woda mocy w z m a c n i a, powoduje, że człowiek staje się *nadludzko silny/mocny* 4, 10; pokonuje wtedy *straszliwe zwierzęta* i stwory, np. wielogłowe *zmije, smoki, diabła, dziada-silacza*, pilnujących cudownej wody 4, 10. *Słabą wodę / wodę niemocy*, która odbiera siły, piją przeciwnicy szlachetnego bohatera i przegrywają z nim pojedynek 10.

Młoda woda / magiczna woda ze złotego dzbanka odmładza i sprawia, że człowiek staje się *piękny/przystojny* 11a, jego włosy stają się *złote* 12.

Ż.W. sprawia, że człowiek widzi istoty demoniczne niewidzialne dla innych, np. dziewczyna, która goszcząc u demonów (*krasnołudków*) potarła sobie oko wodą z kąpieli, widzi ich wśród ludzi Lęga Malb 122, Nad Kasz 112, war.: Krz PBL nr 504.

Martwa woda, będąca przeciwieństwem *żywej wody*, może zamieniać ludzi w kamień 4a. *Jadowita woda* – przeciwnie niż *żywa/zrastająca/gojąca* – *objada* ciało człowieka *aż do kości* 4b. Woda *innsza niż woda zdrowia*, podana ojcu przez zawistnych synów, sprawia, że ojciec staje się bardziej chory 1. *Stara woda* postarza człowieka 11a; *woda ze srebrnego dzbanka oszpeca* 12. *Paląca woda*, która *rozgotowuje kości i żelazo*, niszczy cielsko *źmii* 4b.

◆ Ż.W. – skarbem. *Pilnowana* jest przez *straszne zwierzęta* 11a i *gady* 11a, b: *wilki* 11a, *lisy* 11a, *niedźwiedzie* 11a, *lwy* 4a, 11a, *lamparty* 11a, *tygrysy* 11a, *gęś, co każdego zjadała* 5c, *padalce* 11b, *węże* 11b, *zmiję* 4b, 11b, *wielką okrutną zmię o sześciu głowach, buchającą ogniem* 11; *smoki* 4a, 10; *smoka/robaczysko/gada/zabę/kątorę* (‘ropuchę’), czyli zakłętę królewicza 9; *czartów* 5a, *diabła, dziada-silacza* 10; *karliczkę* 1. Dojście do Ż.W., jak i do innych magicznych przedmiotów, utrudniają strachy i pokusy, np. 2, 12.

Zdobywanie Ż.W. Tylko szlachetny człowiek (odważny, zdolny do największych poświęceń, wytrwały) może *zdołać* Ż.W. lub wykorzystać jej działanie: *młodzieniec* 3, 5, często najmłodszy z trzech braci, lekceważony przez nich 1, 4a, b, 7, 10, 11, *siostra chłopców zamienionych w kamienie* 2, *panna zakochana w królewiczu* 6, 8b, *zakłęta panna / trzy panny* 2, 5, 6, 8b, 10, *panna, która ślubuje gadowi* 9. Ż.W. bywa darem panny dla młodzieńca, np. 6. Ż.W. *otrzymują* niewinni, skrzywdzeni ludzie, np. okaleczona córka/synowa/brat 8, mąż 14, *dzieci okaleczonej kobiety* 8a. W rękę złej istoty, np. czarownicy, *ożywiająca woda* nie działa 3. W zdobyciu Ż.W. bohaterowi

pomagają: istoty boskie, święci i niezwykli ludzie (zob. dalej lokalizacja), zakłete *panny* 4, 6, 10, 11b, wdzięczne za uratowanie zwierzęta: *ptak* 5, *orzeł* 5, *koń* 5a, *wilk* 5d, *pieski* 5b; królowie zwierząt: *wilczy*, *niedźwiedzi*, *lwi* 11b (postaci te mogą oznaczać świętych, np. *wilczy król* to św. Mikołaj Krz PBL nr 550).

Ż.W. jako niezwykle cenny przedmiot jest obiektem kradzieży. W bajkach najczęściej dwaj starsi bracia/towarzysze wykradają najmłodszemu zdobytą przez niego *żywą wodę* 1, 11.

♣ Sposoby wykorzystania Ż.W. Nadzwyczajne właściwości Ż.W. postaci bajkowe wykorzystują: (a) *pijąc żywą wodę* 1, *gojącą wodę* 4, *mocną wodę* 4, 10, *wodę z przykopki* 13, *słabą wodę* 10, *wlewając do ust / do gęby żyjącą wodę* martwym ludziom 5; (b) *myjąc/mocząc* w niej okaleczone ciało 8, *plucząc* w niej *kosteczki* zabitego 6, *przemywając oczy ślepeca wodą zrastającą* 4b, *myjąc się starą* lub *młodą wodą* 11, wodą dodającą urody lub oszpecającą 11, 12; (c) *smarując żyjącą wodą* ludzi zamienionych w kamienie 4, *smarując* najpierw *martwą*, potem *żywą wodą* oraz *zrastającą/gojącą/zagajającą wodą* obcięte kawałki ciała i rany 5, 6; (d) *polewając* wodą ożywiająca *kamienie*, które są zakłętymi ludźmi 3, *wylewając żywą wodę na twarz* niewidomego 5b; (e) *kropiąc żywą wodą* ciała zmarłych 1, 5 oraz *kamienie, które były zakłętymi ludźmi* 3, *kropiąc słabą wodą dziada-siłacza* 10a; (f) *rzucając na wodę* przedmioty, w które ludzie zamienili się na skutek czarów 14.

Δ Miejsce, gdzie można zdobyć Ż.W., okryte jest *tajemnicą*. Znają je istoty boskie, np. *Matka Boska* 2, *święty anioł od Boga przysłany* pod postacią *skowronka* 8a, święci lub niezwykli ludzie, np. *tajemnicza stara pani/kobieta* 1, 2, trzy kilkusetletnie staruszki 1, *dziadek* 2, 12a, *staruszek* 1, 8a, *stari chłop* 1, *pustelnik* 4a, 11a oraz zaczarowane zwierzęta: *ptak* 5a, *orzeł* 5b, *stare kruki* 5d, *koń* 5a, 6, *król lwów* 11b. O tym, że jest gdzieś uzdrawiająca/odmładzająca woda chory/stary człowiek dowiaduje się niekiedy we śnie 1, 12.

Ż.W. jest gdzieś *daleko*: odległa o *sto mil* 1, *za (czerwonym) morzem* 11, bohater idzie po nią *przez cały rok* 4a, odnajduje ją po sześciu dniach 7. *Droga do źródła* leczącej *cudownej wody była daleko, uciążliwa i niebezpieczna* 9, podob. 1, 2, 4-7, 11, 12, *droga do źródła wody żywej* Nec Pur 28; *kto tam pójdzie nigdy nie wróci* 2.

Ż.W. jest: (a) *na górze* 2, *na szczycie wysokiej góry* 11a, *w wielkiej górze*, która się sama *rozwierała* 7, *wychodzi z grającego drzewa* stojącego *na górze* 2; ale bywa też ukryta w podziemiach 10a: *w jaskini* 4b, 11b, *w jaskini, w której pokutowała św. Tekla* 11b, *w jamie* 10c, *w lochu* 10d, *w kamieniu* 10a, *przed piekłem* 5a; (b) *w/przy zaklętym/przeklętym pałacu* lub *za jego bramą* 1, 4a, 10a, 11a, *pustym/złotym/zaklętym zamku* 1, 6, 11b, *we dworze*, do którego prowadzi *posrebrzana droga* 4b, *w zaklętym mieście* 4a, 5c, 6, *w zaklętym lesie* 12a, *w zaklętym/przeklętym ogrodzie* 1, 10b, 12, *w kapliczce* 1; (c) *w studziencie* 4-6, *w trzech studzienkach* 4, *w studni* 1, 5c, 6, 12a, *w cudownej studni* 11a, *w źródle* 9, 11, Nec Pur 28, *w zdroju* 2 (ale wedle bajki staropolskiej „ta woda nie ma źródła” 2), *woda zdrowia/uleczająca* jest *w źródle/stoku/zdroiku/studni/morzu* 9, *w studni zdrowia* Nec Kasz 109; woda, powodująca odrastanie członków jest *w strumieniu/rzeczce/przykopce/studni*, wskazanej przez *anioła/staruszkę* 8, *przywracająca ludzką postać* – *w przykopce* 13, *w stawie* 14.

Lokalizacja Ż.W. często ma strukturę „szkatułkową”, np. *jest pałac, przy tym pałacu ogród, w tym ogrodzie kapliczka, w tej kapliczce w studni jest woda ożywiająca* 1, podob. np. *góra – pałac – studnia* 11a, *podziemie – zamek – ogród – studnia* 10b.

Miejsce przebywania zaklętych istot. Przy Ż.W. jest/mieszka panna (zaklęta, zaczarowana) 1, 4, 6, 10. W pobliżu Ż.W. poczyną się nowe życie: dochodzi do aktu miłosnego między zdobywcą wody a panną, po czym rodzi się ich syn 1, 4, 11; z magicznego źródła wydobywa się syn panny i młodzieńca zamienionego w *smoka/robaka* 9. Źródło wody uzdrawiającej jest miejscem pokuty zaklętego królewicza 9.

∞ Ż.W. można zaczerpnąć tylko *w samo południe* (do pierwszej godziny)/*w południową godzinę*, tj. *między dwunastą a pierwszą* (wtedy pilnujące czarty / straszne zwierzęta śpią) 5a, 11a, *przed dwunastą* (ponieważ w południe zamykają się *wrota pałacu*) 1; *wpół do dwunastej – srebrnym dzbankiem* (ta woda później oszpeca), *o dwunastej – złotym dzbankiem* (ta odmładza i upiększa) 12; *żywą wodę – o wschodzie słońca*, kiedy *góra rozwiera się* 7; *rano*, po nocy spędzonej ze *smokiem*, panna czerpie z *przykopki* wodę, dzięki której królewicz odzyskuje ludzką postać 13.

≈ W fabułach bajkowych ekwiwalentami Ż.W. są: *kre w* TN Bychawka 1962, *łzy*, magiczne *jabłka* 1, K 3 Kuj 133 – dotknięcie nimi przywraca człowieka do życia, →kamień; panny *wybawiają* kawalera *od śmierci* używając Ż.W., w zamian on je *swoją krwią chrzczoną wybawia* od zaklęcia 6. Tak samo jak „woda uzdrawiająca” działa *rosa* K 42 Maz 521. Odpowiednikiem *wody zdrowia* jest *kwiat z zaklętego ogrodu* – za otrzymanie tych skarbów/przedmiotów magicznych dziewczyna musi zostać żoną *gada/smoka* 9, 13.

✠ W bajkach ludowych Ż.W. nie tyle jest symbolem życia, co samym *życiem*. Obdarowanie ludzi Ż.W. jest równoznaczne z darem życia: z jednej strony Ż.W. ożywia zmarłych i podtrzymuje gasnące życie, z drugiej – przyczynia się do poczęcia nowego życia. Zdobywanie Ż.W. kojarzone jest z *aktem małżeńskim*, co obrazują fabuły baśniowe: młodzieniec żeni się z panną, która tej wody pilnowała / była przy niej uwięziona 1, 4a, b, 10, 11; *smok/gad/...*, czyli zaklęty królewicz, żeni się z panną, która mu *ślubowała*, czerpiąc wodę 9; zdradzony mąż żeni się z wierną służącą, która *rzuciła trzaskę z drzewa na wodę*, ułatwiając mu odzyskanie ludzkiej postaci 14; zdobywca Ż.W. płodzi dziecko z dziewczyną, którą odnalazł przy studni/źródle 1, 4a, 11a, podob. 9.

DOKUMENTACJA

BAJKI I BAŚNIE

1 – Trzej synowie wyruszają kolejno po *żywą wodę / ożywiającą wodę* dla chorego ojca lub zmarłej matki/siostry; starsi bracia kamienieją lub dostają się na manowce, jedynie najmłodszy dociera do *studni z żywą wodą*; a. zabraną wodą ożywia skamieniałych/zabitych braci i leczy/*wskrzesza ojca/matkę/siostrę*; b. starsi bracia wykradają mu magiczną wodę i sami leczą nią ojca; najmłodszy królewicz żeni się z królewną, którą uwolnił/*posiadł przy zdobywaniu żywej wody*.

Był jeden pan. Miał trzech synów – dwóch mądrych, a jednego głupiego – i bardzo ładną córkę. Ale córka ta zachorowała i umarła. By ją wskrzesić, posłał ten ojciec najstarszego syna po wodę ożywiającą, która o sto mil była stamtąd przy pałacu jakimś w ogrodzie. [Śpiącego młodzieńca karczmarzka wrzuciła w jamę, zabił się.] Ojciec ... posłał młodszego, ażeby go odszukał, a zarazem przywiózł i onę żywą wodę. [Tego karczmarzka też zabiła. Najmłodszy nie dał się jej upoić. Po drodze spotkał kolejno trzy staruszki, które wskazały mu drogę

do ożywiającej wody:] *Jest pałac, przy tym pałacu ogród, w tym ogrodzie kapliczka otoczona dzwoneczkami, a w tej kapliczce w studni jest woda ożywiająca. Ale w pałacu śpi królowna zakłeta i klucz od tej kapliczki leży u niej w nogach, a przy niej śpi i pilnuje ją karliczka ... [Młodzieniec] ma wziąć klucze spod nóg królowny. Jak będzie brał wodę ożywiającą, żeby przypadkiem nie ruszył dzwoneczka, bo potem zaczął wszystkie dzwonić, a królowna i karliczka się obudzą ... Naczerpnąwszy wody, brał się do odjazdu [wtedy koń zawadził o dzwonek; zdążył jednak uciec przed goniącą go strażą] ... przyjechał do tej samej karczmy, gdzie jego bracia byli zabici, ... pokropił ożywiającą wodą te trupy swoich braci. Tak oni ożyli obydwaj ... [i w drodze do domu] zabili najmłodszego brata, a sami z wodą pojechali do ojca ... Ojciec też pokropił tą wodą swoją umartłą córkę i ożyła. K 21 Rad 175–177; war.: [Po żywą wodę dla chorego ojca wyprawiają się po kolei trzej synowie; dwaj starsi bracia zostają uwięzieni między górami, ponieważ są nieuprzejmi dla spotkanej w lesie starej kobiety; najmłodszemu wskazuje ona drogę. Znajduje on żywą wodę w pałacu, w ogrodowej studni; po wypiciu żywej wody ojcu wraca zdrowie.] Lor Pom 552–555; [Choremu królowi przyśniło się, że jeśli napije się wody ze złotego zamku, będzie zdrow; ... królowna ze złotego zamku rozpoznaje w najmłodszym królewiczu ojca swego dziecka, wychodzi za niego za mąż.] Lor Pom 189–190, podob. Lor Pom 70–72; ... woda w zaklętym ogrodzie ... Lor Pom 739–740; ... woda z przeklętego ogrodu ... Lor Pom 658–659, 705–706, Dob Niem 143, Krz PBL nr 550, 551.*

2 – Bracia wędrując po cudowną (bryzgającą/złotą/zóltą/święconą) wodę, gadającego/śpiewającego ptaka i śpiewające/grające/złote drzewo, zamieniają się w kamienie; siostra/brat, pokonawszy strachy, zdobywa cudowną wodę i kropiąc/polewając nią, ożywia swych braci i innych skamieniałych ludzi.

[Najmłodsza z trzech siostr wyszła za mąż za sultana. Dwie starsze siostry z zazdrości puściły jej dwóch synków i córeczkę na wodę. Dzieci wychowali młynarz i jego żona.] *Jak te ojcowie im poumierali ... przychodzi raz taki dziadek i powiedo tak: – ... brak wam tylko bryzgający wody, gadającego ptaka i śpiwającego drzewa. – ... a dzie to szukać? ... tam jest na taki górze (kto tam pójdzie, to nigdy nie wróci) śpiwające drzewo i gadający ptok ... chto go weźnie, to ogromne szczęście mo. [Bracia poszli szukać szczęścia, lecz zostali zamienieni w kamienie. Wkrótce siostra wyruszyła, aby odnaleźć braci. Na górze zobaczyła kamieni pełno, posągów ludzkich. Pokonała strachy, które utrudniały zdobycie magicznych przedmiotów.] Doleciała tam do ty górkki, złapała tam tego ptoka z tu złotu klotku ... złapała dopiroz to gadające drzewo, ułamała gałązke i jeszcze ty bryzgający wody (tam była taka woda bryzgająca, do góry bryzgata) – w butelecke! Wszystko ucichło, a tu wodu dopiroz późni wszystkie te kamienie kropiła rękami [później palmą z trawy, bo ty wody miała w butelce mało] ... bracia i wszyscy wstali za nio. Bardzo ji za to dziękowali. [Drzewo i ptak ujawniły zbrodnię zazdrosnych ciotek.] LL 1980/1–3/101; war.: *Na górze jest grane (grające) drzewo, żuotá woda i gádający pták ... Cisz Krak 111–112; ... jém jesce brakuje śpiwającego ptáka, żuotého drzewa i żuoty wody. Cisz Krak 113–114; Dziadek siwy radził jeszcze ... gdy będzie od zdroju z żywą wodą odchodzić ... żeby potem tą wodą z dzbanuszka na tę i ową stronę kropiła. Lom Baj 105; ... woda żółta złotego koloru, której jedna kropla ... tak rośnie, iż zaraz napelni naczynie ... nieustannie podnosi się ... a to nic się nie przepelnia ... ta woda nie ma źródła i nie płynie z żadnego w tej okolicy miejsca kanałem podziemnym. Kap Baj 241–276; Chłopcy-królewicze wrzuceni do rzeki przez zazdrosne ciotki dorósłszy, wyruszają na poszukiwanie żywej wody. Krz PBL nr 707.**

3 – Czarownica, zmuszona przez młodzieńca, daje mu wodę ożywiającą; młodzieniec polewając tą wodą, ożywia swego brata i innych ludzi zamienionych w kamienie.

[Jeden z braci został zamieniony przez czarownicę w kamień. Drugi brat] *Szczuje pieskiem babę, a ta mówi: „Paniczku, mam ja tu wodę, którą polejesz brata twego i on wstanie.” ... On [obawiając się podstępu] mówi: „Polej ty sama!” A ona mówi: „Moja ręka nic nie będzie znaczyć, jak ja poleję.” Więc ... przyniósł dwa kije i kazał babie wsadzić między te kije butelkę, i polał najpierw brata ... I chodzili obaj bracia, i kamienie polewali, i dużo ludzi z tych kamieni ożywiali, i całe miasto zamku zaklętego poczęło się ożywiać. K 42 Maz 419–420, war.: MAAE 1908/265; podob. motyw: Krz PBL nr 519.*

4 – Młodzieniec (królewicz) znajduje trzy studzienki z wodą: a. uzdrawiająca/żyjąca/gojącą, zamieniającą w kamień i przywracającą postać ludzką; b. z mocną, zrastającą i palącą wodą; pije mocną wodę i pokonuje smoki/żmiję – w palącej wodzie niszczy jej cielsko; zdobytą cudowną wodą uzdrowia królowną i żeni się z panną, która pilnowała tej wody / zrastającą/gojącą wodą leczy napotkanych staruszków, siebie, brata; trzech bracia żenią się z pannami pilnującymi wody.

a. *Była królowna chora więcy jak trzy lata. Obrat się taki książę, co ją uzdrowił, a po wodę, co ją uzdrowiała, sed (szedł) bez cały rok. [Pustelnik powiedział, że woda jest w mieście, którego bram pilnują dwa lwy] I pódzies w taki podwórzec, będą tam trzy studzienki cębrowe [sic!], to weźnies z kazdy w insą flaseckę wody. [W palacu były trzy smoki i panna.] ... panna mu dała butelkę takięj wody wypić, co strasnie mocna była. [Książę zabił siedmiogłowego smoka] ... wypiuł skłonkę wody mocny i tby pościął tym dwóm (smokom) ... Jak zased do ty królowny (z temi flaskami z tą gojącą wodą), tak ij dał wody się napić, a na tych flaseckach kartecki, zeby wiedział jaka; bo druga była taka, ze jak buchnął w człowieka abo w bydle, to sie ono stało kamieniem. A trzecia woda była zyjąca; jak ino trochę (kamień) posmarował, to ożywił go nazad, ten co smarował. Królowna, to co ją uzdrowił, wydała bal, jako zeby její mężem był ten uzdrowiciel. [Królewicz wrócił jednak do panny, „która wody pilnowała”; jej syn rozpoznał w królewiczu swego ojca; panna i królewicz pobrali się.] K 8 Krak 69–70.*

b. *[Najmłodszy z trzech braci chce zgładzić żmiję, która królowi zjada konie. Po śladach rannej żmii wchodzi do „podziemnego świata” na dno jaskini; tam posrebrzana droga prowadzi do dworu, gdzie są trzy panny; ostatnia z nich, najpiękniejsza, mówi, że w trzecim pokoju jest miecz, którym można zgładzić żmiję.] „Są tam i trzy studzienki, a każda ma swoją wodę. Jedna studzienka ma wodę taką mocną, że czém więcej się jej pije, tym więcej ma człowiek sił; druga ma wodę zrastającą, zeby ciało w kawałki było porąbane, to ona je zrosnie; trzecia wodę palącą, bo taka gorąca, że choćby w nią kości i żelazo rzucił, to się rozgotuje.” Tak on poszedł do tej wody mocnej ... [trzy razy pil] taki się silny zrobił, że zdjął zaraz miecz ... jak gdyby piórko miał w garści ... [Pokonał żmiję,] a jej cielsko powrzucał do tej wody palącej, tak że się to wszystko zgotowało. Potem wziął sobie we flaszkę tej mocnej wody, a w drugą flaszkę tej zrastającej i poszed. [Wyzwolił panny i płaczących ludzi z podziemnego świata. Podstępni bracia zostawili go w podziemiach. Doszedł do chałupki, w której mieszkali niewidomi staruszkowie.] I dobywa tę wodę zrastającą; przemył im oczy i od razu przejrzeli oboje. [Po pewnym czasie wdzięczny gryf pomógł chłopcu wrócić na ten świat. W czasie podróży chłopiec karmił swym ciałem osłabionego gryfa.] I gryf [gdy wylądował] jak charknął, tak te dwa kawałki pryncowego mięsa [tj. ciała królewicza] wyleciały mu z garła. Gryf mówi: „No, masz tę wodę zrastającą, to przyłóż uda i posmaruj tą wodą, a zrosnie ci się.” On tak zrobił i zrosło się. [Gdy wrócił do domu ojca, starsi bracia mieli się żenić z pannami z podziemi. Koń wrywa najstarszemu z braci kawałek ciała i przynosi najmłodszemu. Ten] przykłada mu [najstarszemu bratu] do twarzy i smaruje tą wodą gojącą – i natychmiast się zrosło. I ten był zdrów. [Wkrótce bracia się pogodzili i ożenili z trzema pannami z podziemi.] K 51 Sa–Kr 132–136; podob. [Jonatas] przyszedł ku jednej wodzie głębokiej ... a ta była tako jadowita, że mięso z jego nóg, aż do kości objadła ... Potem przyszedł ku drugiej wodzie, przez którą gdy szedł, narosło mu zasię od niej mięsa na nogach. A widząc moc tej to [żywej] wody, wziął jej także. Kap Baj 53.*

5 – Zwierzęta pomagają chłopcu (starającemu się o rękę królowny) zdobyć żywą-martwą/żyjącą i gojącą wodę; wody tej pilnują czarci; żywą-martwą wodą królowna/zwierzęta ożywia(ją) zabitego chłopca, żyjącą i gojącą młodzieniec wskrzesza zabitych ludzi.

a. *[Wdzięczne za uratowanie zwierzęta pomagają bohaterowi, starającemu się o rękę królowny, zdobyć żywą-martwą wodę.] [Królowna] powiadá: nie będę sie żeniła [z królem], póki nie będę miała żywy-martwy wody, gdzie czarci ją pilnują. [Król każe Bogdynkowi zdobyć taką wodę. Koń radzi chłopcu:] Idź do tego ptoka, coś ty go ratował ... tak cie ten zaniesie do ty studzienki; tak sobie zwázáj, zeby w południową godzinę przyszed, między dwunastą a pirszą ...; w ty studziencie na prawy stronie masz mártwą wodę, a na lewój stronie masz żywą wodę ...*

nabrał ty wody i zaraz uciekał na powtór na tym ptaku ... *Tój królownie oddaje Bogdynek te dwie flaszczyki wody żywi-martwi; w jedną flaszczykę była żywa woda, w drugiej martwia.* [Królowna kazała królowi ściąć Bogdynka, ale najpierw] *óna mu nasmarowała martwią wodą jego szyję. Kat ścióń mu głowę ... Óna wzięna te głowę, przysadziła mu do szyi, nasmarowała żywą wodą i głowa przyrosła; ból jeszczek ładniejszy jak przódy.* [Król, który chciał być taki ładny jako Bogdynek, kazał też sobie ściąć głowę. Gdy to się stało, królowna] *rznęła flaszkę o flaszkę ... i woda się rozptęnęła.* [Króla pochowali, a królowna wyszła za mąż za Bogdynka.] K 14 Poz 61–62; [Pieski dały orłu dwie flaszczyki] *tego orła posłali po żywą-martwą wodę przed piekło, gdzie sami czarci pilnują; tak w południową godzinę ... tym czartom musioł skraś(ć) te wodę ... poczęni [pieski] tą wodą pazgać (czyli nacięrać) po tój ranie, gdzie pon mioł przeciętą głowę, poczęli jóm smarować, – i g(t)owa przyrosła. Pon żywcem zmartwychwstał.* K 14 Poz 90–91; podob.: Wdzięczne zwierzęta pomagają w zdobyciu wody żywej i martwej. Krz PBL nr 554.

b. [Król każe chłopcu ożywić 11 ludzi, którym kat zetnie głowy; orzeł przynosi w dwu flaszczykach cudowną wodę:] *„Masz wodę żyjącą i gojącą; tą gojącą szyję każdemu piórkiem posmaruj, a tój żyjącej każdemu po kropelce wlej do gęby.”* Jak to zrobił, patrzy, a oni się ruszają ... *wstają.* [Król oddał chłopcu swą córkę. Zazdrosny zbój zabił chłopca. Wtedy królowna] *wzięła tę gojącą wodę i posmarowała mu ranę i żyjącej wody parę kropel wpuściła mu do ust.* [Ożywiła go]. K 35 Przem 216–217; war.: Wdzięczne zwierzęta pomagają w zdobyciu wody żywej i martwej. Krz PBL nr 554; Bohater, wskrzeszony przez wierne zwierzęta magiczną wodą, demaskuje rywala. Krz PBL nr 300; podob.: [Lwica nosiła w zębach buteleczkę z żywą wodą.] *Księżniczka ... wzięna jej tę wodę i odetkała. Wtedy lwica doskoczyła i wylała tę wodę księciu na twarz i on wte nagle przeźrał.* Jaz Spis 194.

c. [Chrześnik królewski i zbój przyjechali do miasta. Była w nim studnia, a w niej gęś, co każdego zjadała; chrześnikowi królewskiemu dała jednak] *dwie flasecki z wodąm; i na jedną było napisane: jak posmaruje, zrośnie się; a na drugi było napisane: jak posmaruje – Źożyje – i Źón podźiękował gęsi i nabrał wody i przynioł zbójowi.* [Zazdrosny zbój zadusił młodzieńca. Królowna] *nalazła w kiesni ty flasecki i przeczytała; potem wzięna i posmarowała go i Źożył.* ZWAK 1883/29.

d. [Młodzieniec, zabijając smoka, uratował królownę od śmierci; miał zostać jej mężem. Zazdrośni furman i lokaj ucięli młodzieńcowi głowę. Zaczarowane zwierzęta – para zajęcy, lisów, wilków, niedźwiedzi, lwów – pomagają swemu panu; stare kruki przynoszą wilkowi cudowną wodę.] *Wilk, dostawszy wody ożywiającej i zagajającej, ... z resztą towarzyszy zaczęli przykładac głowę swego pana do kadłuba, posmarowali wodą, pokropili go. Za chwilę pan, jakby ze snu wielkiego zbudzony, przeciagnął się, zięwnął.* ZWAK 1878/145; war.: Bohater, wskrzeszony przez wierne zwierzęta magiczną wodą, demaskuje rywala. Krz PBL nr 300; Wdzięczne zwierzęta pomagają w zdobyciu wody żywej i martwej. Krz PBL nr 554.

6 A – Zdradziecka żona zabija męża; zaklęte panny smarują zrastającą wodą pocięte ciało młodzieńca i wskrzeszają go.

[Niewierna żona i jej kochanek] *pocięli [Jasia] w drobne kawałki, te kosteczki jego zapakowali do tego worka, gdzie miał piasek, włożyli to na konia jego i puścili w świat.* [Koł przyjechał do zaczarowanego zamku w lesie; mieszkaly tam trzy panny – *pół białe, a pół czarne*] ... *wyjęły te kosteczki. Potemu jedna z nich płukała je wodą z jednej studni, druga składała z nich cząstki w całość, a trzecia wodą zrastającą z drugiej strony smarowała to ciało, że sie zagoiło, zrosło. A ten wskrzeszony przez nich Jaś wyciąga się.* [Panny wskrzeszając Jasia, zupełnie zbiały.] „... *my cię dopirz od śmierci wybawiły*”. *Jaś im za to podźiękował i cieszył się, że ich (te panny) swoją krwią chrzczoną wybawił. Bo cały ten las zaklęty przemienił się w miasto.* K 51 Sa–Kr 253.

6 B – Młodzieniec walczy z czartami; zaklęta panna daje mu pić wodę żywą i smaruje jego poranione ciało maściami.

[Zaklęta czarna królowna stopniowo bieleje, gdy opiekuje się kawalerem walczącym z czartami.] *Jak ci poodlatywali, tak ta czarna księżnica ... wpuściła mu wody żywej w usta, tak, że przyszed znowu do siebie ... Na drugą noc znowu ... posmarowała maściami i wody mu sie dała napić; tak ból jak wprzó.* K 14 Poz 79.

7 – Zdradziecka matka udaje chorobę i wysyła syna po żywą wodę (chce, aby zginął); królewicz zdobywa tę wodę.

[Królowa, namówiona przez zbója, udaje chorobę i wysyła syna po żywą wodę] ... tam naisto zginie. [Królewicz odnajduje żywą wodę.] Szóstego dnia przyjechali pod taką wielką górę, co miała stery wierchy. O wschodzie słońca ta góra rozwierała się na sićkie strony świata, tak wte książę Maciej skoczył do tej szczeliny i nabrał żywej wody ... Jaz Spis 191, war.: Krz PBL nr 590.

8 – Okaleczonemu człowiekowi odrastają ręce/oczy, gdy umyje je w wodzie (w strumieniu, rzece, przykopce, studni).

a. [Matka kazała obciąć ręce najmłodszej córce, której nienawidziła] Skawranek [pod którego postacią ukrył się święty janiół od Boga przysłany] mówi [do wędrującej z dzieckiem kaleki:] „Idź, tam je strumień ... umyj-no jeden kłykietek w ty wodzie” ... tak ona umyła, patrzy, a tu już renka je, jak ma być ... i drugi kłykietek w ty wodzie, tak ona znowu umyła, i już druga renka ji odrosła! K 34 Chel 102; podob. [Teściowa obciąła ręce synowej i wygoniła ją z dziećmi z domu. Napotkany w lesie staruszek poradził kobiecie:] ... napotkasz rzekę. I niech ci te dzieci umacają twoje ręce w jej wodzie, i przyłożą, gdzie trzeba, to ci się zrosną. K 42 Maz 550; podob. motyw: Dzięki cudowi kaleka odzyskuje ręce. Krz PBL nr 706.

b. [Zdradziecka siostra nakazała wielkoludowi, aby wylupił jej bratu oczy. Królowa poprowadziła ślepcę do przykopki.] Tak ona zastała i umaciała mu tom wodom [z przykopki] uoci i urosły mu nowe. ZWAK 1883/20; podob. [Czarownica zrzuciła z wieży królewicza, który zakradał się do więzionej dziewczyny Rapanocki.] On wybił sobie oczy ... Rapanocka [przyproceedziła go do] jednej studni ... Złożyła [Rapanocka] tę chusteczkę [otrzymaną od matki] do wody. Potem umyła oczy i zara król widział. Sim SIOpol 37.

c. Mam w domu krople żywe, to mu zaraz oczy wyrosną. Wisła 1894/252.

9 – W źródle/stoku/zdroiku/studni/morzu jest woda zdrowia; pilnuje jej smok/robaczysko/gad/żaba/kątor ‘ropucha’ [= zaklęty królewicz]; dziewczyna ślubuje gadowi i bierze wodę zdrowia dla chorej matki/ojca.

[Córki miały przynieść matce ciężko chorej „na oczy”] wodę uleczającą ze źródła pobliskiego ... [Gdy najstarsza córka chciała zaczerpnąć wody,] smok czy robaczysko pilnujące źródła (a w nim pokutujące) odezwało się z głębi: Jeśli będziesz ślubowała, z tego morza będziesz wodę brała ... [dziewczyna przestraszyła się i uciekła do domu; podobnie średnia córka. Najmłodsza] wiedząc, że woda ta jest jedynym dla niej [matki] lekarstwem, postanowiła ... ślubować okrutnemu robakowi ... i otrzymała żadaną wodę ... której użycie przyprowadziło wkrótce staruszkę do zdrowia. [Po spędzonej z panną nocy robak zamienił się w młodzieńca. Dziewczyna jednak spaliła jego skórę, za co musiał pokutować w źródle jeszcze osiem lat. Po tym czasie „z wody wytrysnął piękny pojazd”, a w nim odczarowany królewicz i siedmioletni chłopczyk – syn jego i najmłodszej z trzech panien.] K 1 Pieś 295–296; war.: ... woda zdrowia ... wychodzi do niej taki gad i mówi: Jak mi bedzies ślubowała, bedzies z tego stocku wode brała. LL 1980/1–3/97–99 Bychawka; [dziewczyna idzie] do tego źródła, żeby ... tej cudownyj wody przyniść [dla chorej matki] ... droga do źródła była daleko, uciążliwo i niybezpieczno ... zielona żaba [mówi:] ... z mego zdroika woda brała. Pieś Śl 2/82–84; [dla chorego ojca] ... ze studni ... Sim GŚląsk 19; [dla chorego ojca] woda ze studni ... [pilnuje jej kątora ‘ropucha’]. Lor Pom 37–38, 208, 321, 409, Mal Śląsk 140, nadto war.: Krz PBL nr 440, nadto: Lom Baj 162; →źródło nr 21b, →zdrój nr 19A, →stok nr 3.

10 – Kawaler (z pomocą zaklętych panien) zdobywa mocną wodę / wodę mocy, pije ją i staje się bardzo silny; pokonuje smoka/diabła/dziada-silacza, któremu panny podały słabą wodę / wodę niemocy; wyzwala panny.

a. [W podziemiach jest smok, który] miał dwa kamnie wody; w jednym kamieniu słabszą, a w drugim mocniejszą. [Panny strzeżone przez smoka] przekuły ten kamień z mocniejszą wodą na prawą stronę, a ten z tą słabszą wodą na lewą stronę ... smok napił słabszy wody ... i tak, że zestab(ł) – a królewicz napił mocniejszy wody, co mu panny podsuły [i pokonał smoka.] K 14 Poz 104–105.

b. [Trzy królewskie córki były zaklęte w podziemnych zamkach. Pilnował ich smok/smoki. Fryc opuścił się przez dziurę w podziemia i znalazł panny.] My tu mamy w ogrodzie

studnię, w której jest woda. Jak się tę wodę wypije, dostanie się strasznej siły, a ja ci przyniosę jedno wiadro, to się jej napijesz i będziesz mocny. A w drugim ogrodzie też jest studnia, jak się tamtej wody kto napije, strasznie jest słaby. [Panna dała Frycowi mocną wodę, a smokowi słabą. Fryc pokonał smoka i wybawił pierwszą królową.] Najstarsza córka króla ... przygotowała mu cztery butelki tej mocnej wody na drogę ... [następna królowa powiedziała mu:] mamy w ogrodzie różę i jak się ją wonio, to nabędzie się strasznej siły! I poszła do ogrodu, narwała róż i kazała Frycowi węchać. Jak powęchał, to strasznie zmocniał, a jeszcze wypił wodę, którą mu dała najstarsza siostra, i był bardzo mocny ... [najmłodsza królowa wyrwała smokowi złote kudły, w których miał straszną siłę. Fryc pokonał i tego smoka i wybawił pannę]. Sim ŚIOpol 21–23.

c. [Chłop spuścił się do jamy, w której są trzy panny; chce się żenić z najmłodszą, ale najpierw musi zabić diabła, pilnującego panien] „Napij się tej mocnej wody, która stoi na oknie, żebyś się wzmocnił, a diablowski podaj słabej; on się napije, ta i zesłabnie, to go zabijesz, a mnie sobie weźmiesz.” I tak się zrobiło. Zabił diabła i ją sobie wziął. K 51 Sa-Kr 141, war.: Cisz Krak 154–156.

d. [Żelazny Marcin spuszcza się do lochu, do zakłętą pałacu; tam siedzi królowa; pilnuje jej dziad-silacz. Królowa mówi:] Ja ci dam wody mocy, to ty jak się napijesz, to jego zbijesz; bo on znowu ma i wodę niemocy, co nic sił ni ma, jak ję się napije. [Żelazny Marcin pokonał dziada. Towarzysze zostawili go w podziemiach; wędrował po „tamtych świecie”.] K 42 Maz 444; podob.: „panny zamiast wodą siły pokropiły go [dziada] słabą wodą”. Dzik Klech 151, nadto war.: Krz PBL nr 550.

11 – Trzej synowie wyruszają po młodą wodę dla starego ojca; zdobywa ją najmłodszy, pokonując straszne zwierzęta i gady; zazdrośni starsi bracia odbierają najmłodszemu młodą wodę i podkładają starą; ojciec pije starą wodę i staje się jeszcze starszy; młodzieniec żeni się z panną, która pilnowała cudownej wody.

a. [Pustelnik mówi najmłodszemu z trzech braci, gdzie znajdzie młodą wodę dla starego ojca:] Napotkasz wysoką górę, chodzi tam koło niej pełno wilków, lisów, niedźwiedzi; trzeba ich minąć, żeby cię nie spostrzegli, bo cię rozszarpną; dalej, wchodząc na górę, jest drugie ogrodzenie, którego pilnują gęsto takie lwy, lamparty, tygrysy i straszne inne zwierzęta i gady; wręście jest na samej górze brama pałacu, za bramą na boku studnia cudowna, z której można zaczerpnąć młodej wody, ale obok studni leży wielka, okrutna, najstraszniejsza ze wszystkich zwierząt zmięta o 6 głowach, co z jej pysków ogień bucha, i ta broni przystępu do tej studni ... trzeba, ażebyś tam poszedł w samo południe, bo wtenczas wszystko pod górą i na górze śpi ... ale uważaj, żebyś się zawinął i skończył interes przed pierwszą godziną ... bo wtedy wszystkie te bestyje się budzą. [Królewicz zdobywa tę wodę. Zawistni bracia okradają go:] „... lepiej będzie, gdy mu flaszki z tą wodą odbierzemy, a włożymy mu do kieszeni nasze flaszki ze zwyczajną wodą, którą oto w tym jeziorze naczepimy.” ... Wyjęli z jego kieszeni flaszki z młodą wodą, a wsunęli natomiast swoje ze starą, z tego jeziora. [Najmłodszy brat nic nie podejrzewając, dał ojcu tę wodę.] Ojciec się przez kilka dni ciągle tą wodą przemywa, ale na próżno; jak był starym, tak jeszcze starszym się robi. Wtedy najstarszy i średni dają mu tę prawdziwą młodą wodę, co ją królewiczowi ukradli. Ojciec się nią myje i już na drugi dzień wygląda jakoby młodzieniec dwudziestoletni. [Rozgniewany ojciec wygonił najmłodszego syna. Ten wrócił do panny] co to ją spotkał w tym pałacu, skąd miał młodą wodę, a to dziecko jej synek, poznało go jako swego ojca. Więc i ona poznała i pojęła go zaraz za małżonka. K 51 Sa-Kr 235–238, war.: Krz PBL nr 550, 551.

b. [Najmłodszy z trzech braci, szukając młodej wody dla swego starego ojca, przyjeżdża do królów: wilczego, niedźwiedziego, lwiego. Dwaj pierwsi nie wiedzą, gdzie jest młoda woda; król lwów mówi:] „Wiemy o młodej wodzie za czerwonym morzem, gdzie jest pusty zamek i mieszka królowa, co nigdy mężczyzny nie widzi, gdzie jest taka jaskinia, co w niej zawsze węzów i padalców pełno, a w której pokutowała święta Tekla. [Królewicz oddał królowi piękną chustę, sygnet, klamrę, które dostał od królów zwierząt; za to królowa] Dała mu takiego ziela, co je rzucił, cisnął do tego źródła, do kałuże, że te gady, zmięta, padalce,

węże w tej jamie posnęły, a on se wzion wody m(ł)ody na umycie ojcu swemu. [Starsi bracia ukradli mu młodą wodę i zawieźli ojcu; królowna poznała jednak tego, kto naprawdę zdobył młodą wodę i wyszła za męża za najmłodszego królewicza.] K 8 Krak 72–73, nadto: Krz PBL nr 550.

12 – Młodzieniec odnajduje studnię z odmładzającą wodą; myje się nią i staje się piękny (ma złote włosy); czerpie wodę do srebrnego i złotego dzbanka; król myje się wodą ze srebrnego dzbanka i zamienia się w maskarę, potem ze złotego dzbanka i staje się młody i piękny.

[Królowi śniło się] *ze jest tam w lesie studnia, co ma wodę, ze odmładza starych ludzi.* [Król wysłał Jana po tę wodę. Napotkany dziadek każe chłopcu wziąć dwa dzbanki – srebrny i złoty.] ... *najprzód zaczerpniesz wody srebrnym dzbankiem o wpół do dwunastej; potem, jak wybije 12, zaczerpniesz złotym dzbankiem, a potem sobie wodę ze studni obmyjesz głowę.* [Chłopiec, pokonawszy wszystkie strachy, odnajduje studnię. O godzinie dwunastej wszystkie straszdyła znikają. Chłopiec nabiera wodę; gdy obmył nią swą głowę, jego włosy stały się złote.] *Król wziął dzbanek srebrny, umył się wodą z niego ... przemienił się w straszną maskarę* [Jana wtrącono do ciemnicy. Wkrótce] *król ... umył się wodą ze złotego dzbanka, patrzy, a on teraz zupełnie zrobił się inszy, bardzo przystojny, młody mężczyzna.* [Król uwolnił Jana; został on mężem księżniczki ze złotymi włosami.] K 51 Sa-Kr 239–240; podob. motywy: Młodzieniec myje się czarodziejską wodą i staje się piękny. stok nr 4; Zalotnik myje się źródlaną wodą (aby być urodziwym) źródło nr 11, nadto o „wodzie odmładzającej” ZWAK 1881/253.

13 – Dziewczyna dostaje kwiat z zakłętego ogrodu, w zamian musi zamieszkać ze smokiem; daje mu pić wodę (z przykopyki); smok odzyskuje postać pięknego królewicza.

[Dziewczyna dostała kwiat z zakłętego ogrodu pilnowanego przez smoka. W zamian musi zamieszkać ze smokiem. Spędza z nim noc.] *Rano idzie ona do ogrodu ... na jednym pagórku spostrzeża, że leży szkaradny człowiek, garbaty, chropaty jak żaba, i woła: „Wody, panienko!” – Biegnie tedy ona do przykopyki ... w trzewiczku przyniosła tej wody i orzeźwiła go. – Potém wstał on jako piękny królewicz.* K 8 Krak 48; podob. Krz PBL nr 440.

14 – Mąż, skrzywdzony przez żonę, zamienia się w drzewo (jabłoń, gruszkę); trzaska tego drzewa rzucona na wodę/staw zamienia się w łabędzia/kaczora, potem – znowu w mężczyznę.

[Mąż został poraniony i wygoniony z zamku przez zdradliwą żonę i jej kochanka. Zamienia się w konia, potem w jabłoń, stojącą pod oknem jego żony. Na życzenie żony jabłoń ścięto. Mąż prosi służącą] ... *aby trzaskę największą [z jabłoni] wrzuciła na wodę. Panna służąca wrzuciła trzaskę na wodę, a w ten moment [sic!] wypłynął z niej śliczny łabędź.* [Mąż wkrótce odzyskał postać ludzką; skazał na śmierć niewierną żonę; ożenił się z wierną służącą.] K 8 Krak 32; war.: [Żona każe zabić konia, w którego zamienił się jej mąż; z jego krwi wyrasta piękna gruszka złota; żona każe ją ściąć; mąż pod postacią gruszki prosi służącą, by] *chyciła pierwszą trzaskę i rzuciła ją na staw ... z tej trzaski zrobiła się kaczka złota.* [Wkrótce kaczor zamienił się w mężczyznę.] K 51 Sa-Kr 254, nadto: MAAE 1914/192–193, Mosz Kul 2/1493.

BIBLIOGRAFIA: Baldock John, *Symbolika chrześcijańska*, tłum. Jerzy Moderski, Poznań 1994, s. 39–40, 144–145, 147; Duf STB 1058, 1061, 1158–1159; El Trak 189–190; For Sym 66–70; Her Lek 153, 179; Kemp SInd 25, 302, 455–456; Kop SMit 1299; Kop SSym 477; Krzyżanowski Julian, *Bajka ludowa w misteriach Norwida*, [w:] Krzyżanowski Julian, *Paralele. Studia porównawcze z pogranicza literatury i folkloru*, Warszawa 1977, s. 655–659; Leconteux Claude, *Lebenswasser*, [w:] *Enzyklopädie des Märchens* [...], Band 8, Lieferung 2/3, Berlin, New York 1995, s. 838–841; Lur Słow 270–271; Slav Mif 98; Slav Tol 1/388; Tom Drz 123, 145; Wört Hoff 5/972–975.

→ RZKA, STOK, WODA, WODA ŹRÓDLANA, ZDRÓJ, ŹRÓDŁO.

Urszula Majer-Baranowska